
INFORMACJE

ANTONI KOŻUCH

*Wyższa Szkoła Rolniczo-Pedagogiczna
w Siedlcach*

ROLA SAMORZĄDU W ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH*

W dniach 15-16 października 1998 r. odbyła się w Siedlcach Międzynarodowa Konferencja Naukowa poświęcona problemom funkcjonowania samorządu na obszarach wiejskich. Konferencja została zorganizowana przez Centrum Rozwoju Obszarów Wiejskich ART w Olsztynie, WODR w Siedlcach oraz Katedrę Agrobiznesu Wyższej Szkoły Rolniczo-Pedagogicznej w Siedlcach. W konferencji uczestniczyli przedstawiciele akademii rolniczych (Kraków, Lublin, Olsztyn, Szczecin, Siedlce, Wrocław), uniwersytetów (Białystok, Opole), politechnik (Białystok, Rzeszów), Litewskiego Uniwersytetu Rolniczego w Kau-nas oraz przedstawiciele izb rolniczych i samorządu terytorialnego.

Celem konferencji była prezentacja dorobku nauki i praktyki w zakresie funkcjonowania samorządu, ze szczególnym uwzględnieniem nowej strategii rozwoju obszarów wiejskich oraz przedyskutowanie najważniejszych zagadnień rozwoju samorządu i samorządności wiejskiej.

Prezentowane referaty (31) dotyczyły następujących grup tematycznych:

1. Samorząd wiejski jako czynnik rozwoju społeczno-ekonomicznego.
2. Funkcjonowanie samorządu terytorialnego.
3. Samorząd rolniczy i spółdzielczy a rozwój wsi i rolnictwa.

(*) Artykuł opracowano na podstawie materiałów z konferencji: *Rola samorządu w rozwoju obszarów wiejskich*. Międzynarodowa Konferencja Naukowa, WSRP Siedlce, 1998.

Treść referatów i przebieg dyskusji.

Zapoczątkowana w Polsce w 1989 roku transformacja ustrojowa zmierza do przebudowy systemu społecznego, politycznego i gospodarczego w kierunku wprowadzenia rozwiązań i mechanizmów charakterystycznych dla krajów demokratycznych. Zakres samorządności i jej formy, to jeden z najważniejszych elementów wyboru, jakiego trzeba dokonać w okresie transformacji systemowej.

Oceniając w trakcie konferencji stan samorządności wiejskiej i rolniczej w Polsce, podkreślano istnienie dużych dysproporcji, jakie istnieją między sytuacją w tym zakresie w Polsce i w krajach Unii Europejskiej. Samorządność jest częścią szerszego problemu samoorganizowania się rolników dla poprawy warunków rozwoju wsi i rolnictwa oraz poprawy sytuacji tej grupy zawodowej. Integracja europejska będzie zdecydowanie bardziej korzystna dla tych, którzy potrafią się do niej przystosować, zwłaszcza w warstwie instytucjonalnej, a tej dziedzinie jest relatywnie dużo do zrobienia.

Transformacja gospodarki polskiej, która rozpoczęła się w roku 1989, bardzo silnie wpłynęła na rozwój obszarów wiejskich. Wśród czynników na nie oddziałujących można wymienić tkwiące na wsi i w rolnictwie (endogenne), jak też tkwiące poza nimi (egzogenne). Zmiany w ekonomicznym otoczeniu rolnictwa miały - z punktu widzenia pojedynczych rolników - kierunek zdecydowanie negatywny, ponieważ warunki prowadzenia działalności rolniczej uległy pogorszeniu. Znacznym szokiem dla gospodarstw było tzw. uwolnienie cen na produkty rolnicze i środki produkcji dla rolnictwa. Jednym z ważniejszych elementów sytuacji rynkowej po roku 1989 był spadek krajowego popytu na produkty polskiego rolnictwa, spowodowany spadkiem dochodów ludności pozarolniczej, liberalizacją handlu zagranicznego, redukcją eksportu produktów rolniczych i przetwórstwa rolno-spożywczego. Poważnym ograniczeniem rozwoju rolnictwa była wysoka stopa inflacji.

Rygory gospodarki rynkowej wymagają przekształcenia struktury gospodarki na obszarach wiejskich w kierunku wzbogacenia jej o kreatywne i dochodowe dziedziny uwzględniające uwarunkowania ekologiczno-przyrodnicze i dotyczące wielofunkcyjnego rozwoju tych obszarów. Biorąc to pod uwagę do celów strategicznych rozwoju obszarów wiejskich A.Mickiewicz zaliczył:

- Zapewnienie korzystnych warunków życia mieszkańcom gminy, ochronę wartości kulturowych, przyrodniczych i krajobrazowych;
- Aktywizację gospodarczą i rozwój przedsiębiorczości lokalnej, tworzenie nowych miejsc pracy;
- Stymulowanie funkcji rolniczej jako funkcji wiodącej oraz kształtowanie nowoczesnej i efektywnej struktury agrarnej;
- Kształtowanie i racjonalne wykorzystanie przestrzeni wiejskiej z zachowaniem wymogów ekorozwoju;
- Tworzenie na wsi sprawnych i zdolnych do ekspansji struktur ekonomicznych.

Obecnie aktywizacja wielu obszarów wiejskich staje się niemalże koniecznością. Ożywienie tych rejonów w dużym stopniu zależy od polityki i działań władz lokalnych oraz służb doradczych. Może się ono odbywać poprzez poszukiwanie alternatywnych możliwości wykorzystania gospodarstwa rolnego i wsi. W tym kontekście dużego znaczenia nabiera rozwój agroturystyki jako dodatkowego źródła dochodu i miejsc pracy.

Problematykę uwarunkowań działalności samorządu wiejskiego podjęła S.Sokołowska. Podkreśliła ona, że wraz z wprowadzeniem gospodarki rynkowej nastąpiło okresowe osłabienie aktywności instytucji służących kreowaniu i upowszechnianiu postępu w rolnictwie. Między instytucją państwa a gospodarstwem rolnym wytworzyły się obszary pustki instytucjonalnej. Na obszarach wiejskich nie ukształtowały się, albo ukształtowały się słabo, różne formy instytucjonalne, które są naturalnym sprzymierzeńcem i wsparciem rolników indywidualnych. W krajach Europy Zachodniej takie wsparcie zapewniają organizacje samorządowe tworzone i kontrolowane przez rolników. W Polsce większość więzi łączących rolnika z otoczeniem zostało rozerwanych. Na tym miejscu nie pojawiły się, bądź jest ich zbyt mało, nowe formy organizowania się rolników. Tworzenie instytucjonalnej infrastruktury jest zadaniem zarówno państwa, jak i samych rolników, samorządów lokalnych i zawodowych, a - w jakimś także stopniu - pracowników nauki.

- Biorąc pod uwagę merytoryczną treść pojęcia samorządu, A.Kożuch wyróżnia następujące elementy:
- Samorząd tworzą lokalne grupy społeczne, do których przynależność, wynikająca z obowiązujących przepisów prawnych, jest powszechna i trwała; grupy te wyodrębniane są na podstawie przynależności terytorialnej, zawodowej lub innej; stąd też wyróżnia się samorząd rolniczy, spółdzielczy, a także związany z podziałem terytorialnym kraju - samorząd terytorialny.
- Cele, dla których powoływane są różne formy samorządu, mogą być realizowane przez całe grupy lokalne lub przez wyłaniane organy przedstawicielskie.
- Poszczególne formy samorządu mają prawnie określone kompetencje, na podstawie których realizują właściwe im zadania, istotne dla danej grupy oraz o znaczeniu ogólnospołecznym.
- Realizując swoje prawnie określone kompetencje samorząd ma uprawnienia do samodzielnego rozstrzygania spraw objętych tymi kompetencjami (prawo do samorządzenia).

Uwzględniając powyższe oraz obowiązujące akty prawne A.Kożuch wyodrębnia na obszarach wiejskich następujące formy samorządu:

- samorząd terytorialny, reprezentowany przez rady gminy i zebrania wiejskie;

- samorząd rolniczy, w skład którego wchodzi izby rolnicze, kółka rolnicze i koła gospodyń wiejskich oraz inne społeczno-zawodowe organizacje rolników;
- samorząd spółdzielczy obejmujący: gminne spółdzielnie „Samopomoc Chłopska”, spółdzielczość mleczarską, spółdzielczość ogrodniczo-pszczelarską, banki spółdzielcze, spółdzielnie kółek rolniczych i rolnicze spółdzielnie produkcyjne;
- samorząd pracowniczy występujący w przedsiębiorstwach sektora publicznego.

Rozwój obszarów wiejskich jest procesem złożonym. Jego złożoność wynika z następujących przyczyn:

1. Skomplikowanej struktury tego obszaru i jego różnego charakteru.
2. Wielości i zróżnicowania czynników oddziaływania.

Rozwój ten w układzie lokalnym (w skali gminy) zdeterminowany jest szeregiem czynników zewnętrznych, na które składają się: ogólna polityka gospodarcza państwa, system kredytowy i podatkowy, dostępność środków produkcji, rozwiązania organizacyjne. Równocześnie rozwój obszarów wiejskich zależny jest też od czynników lokalnych, które stanowią istotne uzupełnienie warunków zewnętrznych, wpływają na ich skuteczność, służą ich konkretyzacji. Poprzez efekt współdziałania przynoszą rezultaty, których nie dałoby się osiągnąć w innych warunkach. W tym zakresie zasadnicza rola przypada samorządowi lokalnemu, co do którego przyjmuje się następujące założenia:

- jest gospodarzem obszaru i zajmuje się wszystkimi elementami gospodarki niezależnie od charakteru własności i rozwiązań instytucjonalnych;
- jest odpowiedzialny za rozwój obszaru, nie ogranicza się więc do działań doraźnych, lecz zajmuje się również tworzeniem i realizacją strategii rozwoju;
- realizuje zadania, do których jest powołany (zaspokajanie potrzeb danej wspólnoty), nie tylko swoimi przedsięwzięciami lecz również za pośrednictwem działań podmiotów niezależnych, a więc ogółu gospodarujących na danym terenie.

Ustawa z dnia 8 marca 1990 r., o samorządzie terytorialnym, jednoznacznie stwierdza, że mieszkańcy gminy tworzą z mocy prawa wspólnotę samorządową, a organem stanowiącym i kontrolnym w gminie jest rada gminy. Rady gmin mogą spełniać rolę podstawowych ogniw samorządu wiejskiego, ponieważ:

- tylko bowiem one stanowią reprezentację ogółu ludności wiejskiej, podczas gdy inne formy samorządu obejmują mniejsze grupy społeczne;
- mają w swym składzie przedstawicieli partii politycznych, organizacji społecznych i innych organów samorządu wiejskiego;

- utrzymują więź ze społeczeństwem i jego organizacjami, korzystają z ich inicjatywy i współdziałania, udzielają pomocy w realizacji zadań.

Uznanie rad gminy za podstawowe organy samorządu na obszarach wiejskich świadczy z jednej strony o ich związku z innymi organizacjami samorządowymi, z drugiej zaś - o szczególnej pozycji rady jako organu podstawowego i wiodącego, w którym wszystkie inne organy samorządowe znajdują swe oparcie. Samorząd wiejski powinien być traktowany jako ośrodek rozwoju samorządności i kontroli społecznej na danym terenie. Traktowanie rad gmin jako organu samorządu terytorialnego wiąże się z wyeksponowaniem ich samodzielności, która jest podstawowym atrybutem samorządu. Samodzielność ta:

- może dotyczyć spraw lokalnych,
- ma względny charakter, gdyż jest ograniczona odpowiednimi normami prawnymi.

Istotnym instrumentem, w realizacji zadań przez radę gminy, jest społeczna konsultacja ważniejszych przedsięwzięć czy projektów uchwał. Podstawową formą konsultacji powinny być spotkania radnych z wyborcami. Radny bowiem reprezentuje wyborców, utrzymuje stałą więź z mieszkańcami oraz ich organizacjami, przyjmuje zgłaszane postulaty i przedstawia je organom gminy do rozpatrzenia. Z doświadczeń praktyki wiadomo jednak, że kontakty radnych z wyborcami są niedocenianą formą pracy, w wyniku czego radny prezentuje w radzie często raczej własne poglądy i odczucia niż opinię środowiska lokalnego.

Ważne miejsce w systemie samorządu terytorialnego zajmuje samorząd mieszkańców wsi. Gmina może tworzyć jednostki pomocnicze, tj. sołectwa. Organami samorządu mieszkańców wsi są: zebranie wiejskie, rada sołecka oraz sołtys. Organizację i zakres działania jednostki pomocniczej (sołectwa) określa rada gminy w formie odrębnego statutu. Do najważniejszych zadań samorządu mieszkańców wsi należy podejmowanie uchwał w sprawach: planu przestrzennego zagospodarowania wsi, utrzymania porządku, budowy i modernizacji dróg, inicjowania czynów społecznych itd. Samorząd mieszkańców wsi może też zapewnić udział mieszkańców w rozpatrywaniu spraw socjalno-bytowych, kulturalnych, opieki zdrowotnej, wypoczynku itp. Ważnymi zadaniami zebrani wiejskich powinny być konsultacje podstawowych decyzji rad gminy, dotyczących sołectwa.

Praktyczne problemy dotyczące roli sołtysów jako liderów społeczności wiejskich przedstawił R.Jabłonka.

Zebrania wiejskie mogą stać się płaszczyzną współpracy wszystkich organizacji działających w sołectwie, formą współdziałania samorządu wiejskiego z radą gminy, miejscem konsultacji projektów ważniejszych decyzji dotyczących gminy i sołectwa oraz miejscem wymiany informacji między władzami gminy i mieszkańcami wsi. Należy jednak podkreślić, że zebrania wiejskie nie zawsze spełniają przypisane im zadania. Wynika to z tego, że rady gminne często nie

przekazały im określonych kompetencji. Przypadki prowadzenia konsultacji są często wynikiem inicjatywy pojedynczych osób, np. wójta, a nie z formalnego przekazania zebraniom wiejskim spraw do decydowania.

Specyfika gmin sprawia, że ich władze podejmują działania zarówno z zakresu administrowania, jak i zarządzania. Gminy są organami administracji publicznej i w związku z tym na swoim terenie realizują sprawy publiczne zgodnie z przepisami prawa. Z drugiej zaś strony posiadają zasoby kadrowe, finansowe, informacyjne. Istotne znaczenie dla osiągania celów gminy mają zasoby finansowe. Zdaniem J.Siekierskiego, D.Perło, J.Głuska oraz A.Marcysiaka istotne znaczenie dla funkcjonowania samorządu terytorialnego ma zarządzanie finansami gminy rozumiane jako kompleksowe zarządzanie zasobami finansowymi, które ma na celu realizację polityki finansowej gminy.

Reasumując dotychczasowe rozważania można zauważyć, że obecnie rady gmin uzyskały znacznie większy zakres swobody działania, dostosowany do ich kompetencji. Posiadają one samodzielność finansową, stały się prawdziwym gospodarzem terenu. Podejmują szereg inicjatyw dotyczących rozwiązywania problemu, wielofunkcyjnego rozwoju i przedsiębiorczości na obszarach wiejskich (A.Bisaga, A.Mirończuk, B.Wojsznis).

Wśród podejmowanych przez samorząd terytorialny decyzji gospodarczych J.Fereniec wyróżnił:

- decyzje operatywne związane z bieżącym kierowaniem i zarządzaniem gminą,
- decyzje długoletnie - półstrategiczne, dotyczące np. zakupu maszyn i urządzeń,
- decyzje strategiczne, np. budowa dróg, budowa sieci wodociągowej, kanalizacyjnej i gazowniczej.

Na gruncie polskiego ustawodawstwa występuje szereg podmiotów, które prawo wyposaża w funkcje reprezentowania i obrony interesów zawodowych oraz socjalnych rolników i ich rodzin. Ustawy określają byt prawny i zasady ich funkcjonowania w sposób ogólny, natomiast w sposób bardziej szczegółowy rozwijają je i określają statuty poszczególnych organizacji. Są to przede wszystkim społeczno-zawodowe organizacje rolników, organizacje spółdzielcze, stowarzyszenia o charakterze rolniczym, samorząd rolniczy w postaci izb rolniczych oraz rolnicze związki zawodowe. Wymienione organizacje i stowarzyszenia, obok samorządu terytorialnego stanowią szeroko pojmowany samorząd wiejski.

Wśród form samorządowych wsi ważną rolę odgrywa samorząd rolniczy, który tworzą społeczno-zawodowe organizacje rolników. W myśl art. 3 ustawy z dnia 8 października 1982 r. społeczno-zawodowymi organizacjami rolników są: kółka rolnicze, koła gospodyń wiejskich, rolnicze zrzeszenia branżowe, związki rolniczych zrzeszeń branżowych.

Ustawa o społeczno-zawodowych organizacjach rolników określa ogólne uprawnienia i zadania tych organizacji, a także zasady ich współdziałania z organami władzy i administracji państwowej oraz organizacjami działającymi na rzecz rolnictwa. Do najważniejszych z nich cytowana ustawa zalicza:

- współudział w wypracowywaniu, a następnie w realizacji polityki państwa wobec wsi i rolnictwa, a zwłaszcza problemów związanych z gospodarką ziemią i ochroną gruntów rolnych, gospodarką wodną, nasiennictwem i hodowlą zwierząt. Istotnymi sprawami dla tej formy samorządu są również infrastruktura rolnictwa i wsi, ochrona środowiska naturalnego, system podatku i kredytowania, ochrona zdrowia i zabezpieczenie społeczne socjalne mieszkańców wsi, rozwój kultury, oświaty, sportu itd.;
- udział w kształtowaniu polityki cen, tj. ustalaniu poziomu i relacji cen produktów rolnych i środków produkcji dla rolnictwa i usług;
- ustalanie warunków kontraktacji i kooperacji w rolnictwie;
- współuczestnictwo w opracowywaniu planów społeczno-gospodarczych;
- sprawowanie kontroli społecznej nad pracą instytucji obsługujących wieś i rolnictwo w zakresie zaopatrywania gospodarstw rolnych w środki produkcji, skupu płodów rolnych, świadczenia usług produkcyjnych dla rolnictwa oraz bytowych dla ludności, realizacji inwestycji ogólnorolniczych itp.

Spółeczno-zawodowe organizacje rolników uczestniczą także we wdrażaniu i upowszechnianiu postępu rolniczego, rozwijaniu specjalizacji, kooperacji i pomocy sąsiedzkiej. Do ważnych zadań tych organizacji należą: poprawa warunków pracy i życia ludności wiejskiej (opieka zdrowotna i społeczna), rozwijanie działalności oświatowej i kulturalnej, a także propagowanie racjonalnych zasad prowadzenia gospodarstwa domowego i żywienia rodziny. Organizacje społeczno-zawodowe na wsi powinny także dążyć do podniesienia rangi zawodu rolnika. Rolę i działalność tych organizacji omówił A.Kożuch.

Jak już wspomniano, jedną z organizacji społeczno-zawodowych i gospodarczych rolników indywidualnych są kółka rolnicze. Stanowią one niezależną i samorządną organizację, której zadaniem jest reprezentowanie zawodowych i społecznych interesów oraz potrzeb swoich członków, a także podejmowanie działań umożliwiających rozwijanie produkcji rolniczej i organizowanie zespołowych form gospodarowania na wsi. Kółka rolnicze i koła gospodyń wiejskich oraz związki tych organizacji tworzą jakby uniwersalną formę społeczno-zawodowego ruchu chłopskiego, interesującego się całokształtem spraw zawodowych i kulturalno-oświatowych ludności rolniczej, a wielu przypadkach całej ludności wiejskiej (A.Rak).

Nie zawsze jednak kółka rolnicze spełniały taką rolę. Zmiany wprowadzone w latach siedemdziesiątych spowodowały zanik ich aktywności społecznej. Kół-

ka rolnicze w tym okresie utraciły wpływ na organizowanie usług mechanizacyjnych i nie reprezentowały opinii i potrzeb indywidualnego rolnictwa. Wiele form działalności występujących w kółkach rolniczych przejęły instytucje państwowe (m.in. urzędy gmin i ośrodki doradztwa rolniczego). Aby kółka rolnicze mogły spełniać postawione przed nimi zadania, muszą wychodzić naprzeciw bieżącym potrzebom wsi i rolnictwa, dbać o właściwą realizację polityki rolnej na szczeblu gminy. Realizacji tych zadań służyć może:

- szeroki i konstruktywny udział kółek rolniczych w konsultacji i opiniowaniu projektów decyzji dotyczących istotnych problemów wsi i gminy;
- inspirowanie ludności wiejskiej do podejmowania działań związanych z poprawą warunków pracy i bytu na wsi;
- inicjowanie tworzenia zespołowych form zaopatrzenia w środki produkcji i zbytu produktów rolnych (np. grupy marketingowe, zespoły producentów).

Organizacją skupiającą kobiety są koła gospodyń wiejskich (KGW), będące ogniwem kółka rolniczego. W okresie swojego wieloletniego istnienia KGW wypracowały różne formy działalności związane z produkcją rolniczą oraz formy działalności społeczno-socjalnej, zwłaszcza w zakresie wychowania dzieci, zdrowia ludności wiejskiej i zagadnień oświatowo-kulturalnych. Koła gospodyń wiejskich, w całym okresie swego istnienia, przejawiały dużą aktywność, realizowały konsekwentnie stojące przed nimi zadania, przyczyniając się do rozwoju gospodarczego, społecznego i kulturalnego wsi.

Obok omówionych organizacji, na mocy ustawy o izbach rolniczych, powołany został obligatoryjny samorząd rolniczy, działający na rzecz rozwiązywania problemów rolnictwa i reprezentujący interesy zrzeszonych w nim podmiotów. Jednostkami organizacyjnymi samorządu rolniczego są izby rolnicze, a ich terenem działania jest obszar województwa. Podejmując zagadnienie funkcjonowania izb rolniczych do podstawowych ich zadań J.Nuckowska zaliczyła m.in.:

- sporządzanie i przedstawianie organom administracji rządowej i samorządu terytorialnego analiz, ocen, opinii i wniosków z zakresu produkcji rolnej oraz rynku rolnego;
- występowanie do organów administracji rządowej i samorządu terytorialnego z inicjatywą w zakresie regulacji prawnych oraz opiniowanie projektów przepisów;
- prowadzenie działań na rzecz tworzenia rynku rolnego oraz poprawy warunków zbytu produktów i produktów rolnych;
- podejmowanie działań na rzecz rozwoju infrastruktury rolnictwa i wsi oraz poprawy struktury agromacji;
- inicjowanie działań mających na celu powoływanie i wspieranie zrzeszeń i stowarzyszeń producentów rolnych oraz działanie na rzecz poprawy jakości produktów rolnych.

M.Oszmiańska i A.Dyszewski za prezentowali referaty dotyczące grupowych form gospodarowania w rolnictwie - działalności związku hodowców drobnego inwentarza oraz grupy marketingowej producentów owoców i warzyw. W referatach tych przedstawiono trudności na jakie napotykali hodowcy w ostatnich latach oraz podejmowane przez związek przedsięwzięcia w celu ich przezwyciężenia. Organizacje te przyczyniają się do stabilizacji rynków zbytu. Zapewniają także odpowiednie korzyści finansowe poprzez możliwość negocjacji cen i eliminowanie pośredników.

Z powyższego przeglądu najważniejszych zadań społeczno-zawodowych organizacji rolników oraz izb rolniczych wynika duża ich zbieżność. Stwarza to, jak się wydaje, możliwość szerokiej współpracy organów samorządowych. Jest to istotne w działalności organizacji funkcjonujących w rolnictwie i jego otoczeniu, gdyż przez łączenie sił i środków mogą one lepiej i skuteczniej realizować swoje statutowe zadania. Niestety, na obecnym etapie współdziałanie to jest niewystarczające, gdyż formalna samodzielność jest często ważniejsza niż uzyskiwane efekty.

Szczególne miejsce w systemie samorządu rolniczego zajmuje samorząd spółdzielczy. Wynika to w głównej mierze z tego, że działa on w instytucjach mających relatywnie duży wpływ na rozwój wsi i rolnictwa.

Uwagę uczestników konferencji na rolę spółdzielczości w aktywizacji obszarów wiejskich zwróciła B.Kozuch. Organizacje takie, jak gminne spółdzielnie „Samopomoc Chłopska”, spółdzielnie mleczarskie, spółdzielnie ogrodniczo-pszczelarskie, spółdzielnie kółek rolniczych, spółdzielnie produkcji rolnej i banki spółdzielcze działają na mocy ustawy „Prawo spółdzielcze”, natomiast ich organy samorządowe opierają swoją działalność także na podstawie innych aktów prawnych dotyczących samorządu.

Samorządność spółdzielni przejawia się w trzech płaszczyznach, tj. w aktywnym stosunku do spraw spółdzielni, w działaniu organów pochodzących z wyboru oraz w prowadzeniu działalności gospodarczej na zasadach rachunku ekonomicznego przy zapewnieniu korzyści swoim członkom. Należy również pamiętać o wzajemnym oddziaływaniu między spółdzielnią a środowiskiem, w którym ona prowadzi działalność.

Faktyczna rola samorządu spółdzielczego wynika ze stopnia realizacji poszczególnych funkcji (zadań). Do najważniejszych wynikających z tradycji spółdzielczości wiejskiej zalicza się: decydowanie o sprawach spółdzielni, ochronę i reprezentację interesów spółdzielców, kontrolę społeczną, funkcję niwelacyjną, społeczno-wychowawczą oraz wyrażanie opinii środowiska.

Do roku 1989 na kształt i tempo rozwoju wsi i rolnictwa bardzo duży wpływ miała spółdzielczość wiejska. Obecnie jej znaczenie znacznie zmalało na korzyść firm prywatnych. Przechodzenie do gospodarki rynkowej charakteryzowało się, w początkowym okresie, negowaniem dokonań i zasadności funkcjonowania

spółdzielczości w zmieniających się warunkach. Nierzadko formułowano pogląd o przeżyciu się tej formy gospodarowania. Aktualny stan nie może być jednak powodem do umniejszania roli spółdzielczości w rozwoju obszarów wiejskich.

Na szczególną uwagę obecnie zasługuje pogarszająca się społeczno-ekonomiczna kondycja spółdzielni wiejskich, co nie pozostaje bez wpływu na zainteresowanie rolników przystępowaniem do spółdzielni lub tworzeniem nowych. Rozbudowany formalnie samorząd spółdzielczy nie spełnia w wielu przypadkach skutecznie swych funkcji ani w zarządzaniu, ani też w kontroli społecznej. Na zagadnienia te zwracali uwagę M.Kawa i R.Sabik, I.Drozd, W.Kowalczyk oraz M.Wójcik-Augustyniak.

Dokonana przez autorów, w trakcie obrad, analiza obowiązującego ustawodawstwa oraz praktyka funkcjonowania samorządu na obszarach wiejskich wskazuje, że istniejące akty prawne tworzą bardzo rozległe podstawy działalności różnych form samorządu wiejskiego. Trzeba jednak zdawać sobie sprawę z tego, że to nie akty prawne zadecydują o tym, czy samorząd będzie właściwie spełniał swoje zadania, a decydować o tym będą ludzie, ich aktywność i tworzone przez nich warunki.